

PRAWO OCHRONY PRACY – WSPÓŁCZESNOŚĆ I PERSPEKTYWY ROZWOJU

**redakcja naukowa
Teresa Wyka, Marcin A. Mielczarek**

MONOGRAFIE

Wolters Kluwer

PRAWO OCHRONY PRACY – WSPÓŁCZESNOŚĆ I PERSPEKTYWY ROZWOJU

redakcja naukowa
Teresa Wyka, Marcin A. Mielczarek

MONOGRAFIE

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 10 sierpnia 2017 r.

Recenzent

Dr hab. Anna Kosut

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Sylwia Wiśniewska

Łamanie

Wolters Kluwer Polska

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przystępujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska SA, 2017

ISBN 978-83-8107-736-1

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	15
Wprowadzenie	19

Część I

OCHRONA PRACY – ZAGADNIENIA OGÓLNE

Teresa Wyka

Ochrona pracy w dorobku naukowym Profesora

Wacława Szuberta	29
1. Wprowadzenie	29
2. Przedmiot badań	30
3. Ubezpieczenia wypadkowe	31
4. Właściwości regulacji	33
5. Edukacja w zakresie bhp	35
6. Zakres podmiotowy	37
7. Pojęcie, istota i funkcja ochrony pracy	38
8. Monografia <i>Ochrona pracy. Studium społeczno-prawne</i> .	41
9. Opracowania porównawcze	42
10. Podsumowanie	44

Arkadiusz Sobczyk

Wątpliwości co do użyteczności stosowania pojęcia „ochrona pracy”

1. Wstęp	46
2. Zaczniemy od Szuberta	47

3. Ochrona pracy we współczesnych podręcznikach prawa pracy	49
4. Ochrona pracy w podręcznikach starszych	54
5. Regulacja konstytucyjna	57
6. Konkluzje	58

Teresa Liszcz

Konstytucyjne podstawy ochrony pracy	62
1. Pojęcie ochrony pracy	62
2. Prawo pracującego do ochrony życia i zdrowia w środowisku pracy	65
3. Konkluzja	69

Anna Musiała

Prawo ochrony pracy a dobra osobiste pracownika	70
1. Wprowadzenie	70
2. Próba definicji	73
3. Potrzeba klasyfikacji	76
4. Podsumowanie	79

Małgorzata Gersdorf, Michał Raczkowski

Przemiany odpowiedzialności pracodawcy za szkodę wywołaną wypadkiem przy pracy lub chorobą zawodową	82
1. Uwagi wprowadzające	82
2. Uzupełniający charakter odpowiedzialności	82
3. Delikt jako podstawa odpowiedzialności uzupełniającej pracodawcy	86
4. Odpowiedzialność kontraktowa	91
5. Wnioski	95

Monika Lewandowicz-Machnikowska

Zagrożenia psychospołeczne w środowisku pracy a obowiązki pracodawcy	97
1. Wprowadzenie	97
2. Obowiązek pracodawcy zapewnienia pracownikom bezpiecznych i higienicznych warunków pracy	100

3. Zakończenie	109
----------------------	-----

Część II

OCHRONA PRACY – WYMIAR INSTYTUCJONALNY

Dariusz Makowski

Aktualne kierunki legislacji dotyczącej Państwowej

Inspekcji Pracy – wybrane problemy	113
1. Uwagi wstępne	113
2. Poszerzanie zakresu zadań PIP	114
3. Wzrost znaczenia działalności profilaktycznej PIP (instruktażu i poradnictwa)	119
4. PIP wobec rozwoju nietypowych form zatrudnienia	122
5. PIP wobec ekspansji zatrudnienia na podstawie umów prawa cywilnego	127
6. PIP wobec zjawiska transgranicznego delegowania pracowników	131
7. Uwagi końcowe	136

Krzysztof Walczak

Zasadność istnienia społecznej inspekcji pracy

w świetle aksjologii jej powołania	138
1. Wprowadzenie	138
2. Cel powołania sip	139
3. Zakres działania sip	142
4. Struktura sip	144
5. Społeczni inspektorzy pracy	145
6. Podsumowanie	149

Małgorzata Mędrala

Rola i charakter służby bhp w ramach ochrony pracy	151
1. Wprowadzenie	151
1.1. Ochrona życia i zdrowia człowieka w prawie krajowym i międzynarodowym	151
1.2. Organy ochrony pracy na terenie zakładu pracy	152
2. Obowiązek utworzenia służby bhp	155

3.	Możliwość powierzenia zadań służby bhp podmiotom zewnętrznym	158
3.1.	Pracodawcy uprawnieni do powierzenia zadań służby bhp specjalistom zewnętrznym	159
3.2.	Przesłanka „braku kompetentnych pracowników” ..	162
4.	Rola i zadania służby bhp	164
4.1.	Kwalifikacje służby bhp	164
4.2.	Zadania służby bhp	165
4.3.	Szczególna ochrona pracowników służby bhp	168
4.4.	Niezależność służby bhp	169
5.	Podsumowanie	171

Część III

OCHRONA PRACY A PRZEPISY O CZASIE PRACY I URLOPACH WYPOCZYNKOWYCH

Agata Ludera-Ruszel

Równowaga między życiem zawodowym i prywatnym pracownika w przepisach o czasie pracy	175
1. Wprowadzenie	175
2. Aksjologiczny wymiar pracy	178
3. <i>Work-life balance</i>	179
4. Regulacja czasu pracy	183
5. Elastyczność czasu pracy	187
6. Podsumowanie	193

Katarzyna Bomba

Dodatkowe zatrudnienie w świetle ochronnej funkcji przepisów o czasie pracy	195
1. Wstęp	195
2. Zasada wolności pracy a prawna ochrona pracy	196
3. Podmiot dodatkowo zatrudniający pracownika	200
4. Rodzaj pracy jako kryterium wyodrębnienia dodatkowego zatrudnienia	204
5. Praca w godzinach nadliczbowych a zatrudnienie dodatkowe	207

6. Wnioski	210
------------------	-----

Monika Nowak

Urlop wypoczynkowy jako instrument ochrony życia i zdrowia

ludzkiego	212
1. Uwagi wprowadzające	212
2. Ochrona życia i zdrowia ludzkiego a przesłanki nabycia prawa do urlopu i jego wymiar	216
3. Urlop wypoczynkowy jako instrument ochrony przed wypaleniem zawodowym?	219
4. Ochrona życia i zdrowia a zasady prawa urlopowego	223
5. Uwagi końcowe	230

Marcin A. Mielczarek

Prawo do wypoczynku – refleksje na kanwie obywatelskiego projektu ustawy o ograniczeniu handlu

w niedziele	232
1. Wprowadzenie	232
2. Założenia normatywne projektu ustawy o ograniczeniu handlu w niedziele	235
3. Aksjologia projektu ustawy o ograniczeniu handlu w niedziele	238
4. Ocena projektu ustawy o ograniczeniu handlu w niedziele	242
5. Podsumowanie	250

Część IV

OCHRONA PRACY SZCZEGÓLNYCH GRUP PRACOWNIKÓW

Helena Szewczyk

Ochrona pracujących kobiet a równouprawnienie kobiet

i mężczyźn na rynku pracy	255
1. Uwagi wstępne	255
2. Równość traktowania i równość szans kobiet i mężczyźn na rynku pracy jako przejaw równości materialnej	256

3. Ochrona życia i zdrowia kobiet przed zagrożeniami środowiska pracy a równouprawnienie kobiet i mężczyzn na rynku pracy 258
 - 3.1. Cele i założenia nowelizacji art. 176 k.p. z 22.06.2016 r. 258
 - 3.2. Poprzedni stan prawny 260
 - 3.3. Stanowisko Unii Europejskiej i jego ocena 263
 - 3.4. Problemy związane z nowelizacją 267
4. Ocena nowej regulacji prawnej 271

Katarzyna Serafin

Wpływ nowelizacji działu ósmego Kodeksu pracy na zakres ochrony zdrowia pracownic w związku

- z macierzyństwem** 274
1. Uwagi wstępne 274
 2. Zmiany w zakresie zakazów zatrudniania kobiet przy pracach szczególnie uciążliwych i szkodliwych dla zdrowia 276
 3. Zakazy zatrudniania kobiet przy pracach wzbronionych a nowe regulacje w zakresie urlopu macierzyńskiego 281
 4. Konkluzje 296

Ewa Kulesza

- Ochrona pracy pracowników socjalnych** 298
1. Wstęp 298
 2. Status pracownika socjalnego 300
 3. Rodzaje zagrożeń w pracy pracownika socjalnego 302
 - 3.1. Zagrożenie zdrowia pracowników socjalnych 303
 - 3.2. Stres jako źródło zagrożenia zdrowia pracowników socjalnych 308
 4. Uprawnienia urlopowe 312
 5. Zakończenie 315

Magdalena Paluszkiewicz

Ujawnienie orzeczenia o niepełnosprawności a realizacja obowiązku ochrony zdrowia i życia pracownika z niepełnosprawnością – wybrana problematyka	319
1. Uwagi wprowadzające	319
2. Pozyskiwanie informacji o niepełnosprawności od kandydatów do zatrudnienia a realizacja obowiązku ochrony zdrowia i życia pracownika z niepełnosprawnością	323
3. Ujawnienie orzeczenia o niepełnosprawności a badania wstępne kandydatów do zatrudnienia i pracowników z niepełnosprawnością	329
4. Ujawnienie orzeczenia o niepełnosprawności a badania okresowe pracowników z niepełnosprawnością	338
5. Ujawnienie orzeczenia o niepełnosprawności a realizacja szczególnych obowiązków związanych z zatrudnieniem pracowników z niepełnosprawnością ...	340
6. Podsumowanie	341

Część V

KONSEKWENCJE NIEZAPEWNIENIA OCHRONY ZDROWIA I ŻYCIA PRACOWNIKÓW

Wioletta Witoszko

Stwierdzenie choroby zawodowej – wybrane zagadnienia	347
1. Wprowadzenie	347
2. Wykaz chorób zawodowych	348
3. Przyczyny choroby zawodowej	351
4. Związek z pracą	353
5. Orzeczenie lekarskie w sprawie choroby zawodowej	355
6. Decyzja w sprawie choroby zawodowej	359
7. Wnioski	362

Iwona Hickiewicz

Poszkodowani w wypadkach przy pracy – to nie tylko statystyka	364
1. Uwagi wstępne	364
2. Badania okoliczności i przyczyn wypadków przy pracy ..	366
3. Kontrola przeprowadzania badań profilaktycznych i szkoleń bhp	369
4. Kontrola oceny ryzyka zawodowego	372
5. Zakończenie	373

Justyna Tlatlik

Pracownicze prawo do powstrzymania się od wykonywania pracy w warunkach zewnętrznego zagrożenia zdrowia i życia	375
1. Uwagi wstępne	375
2. Przesłanki prawa do powstrzymania się od pracy	377
3. Zawiadomienie przełożonego	384
4. Zakres podmiotowy	386
5. Powstrzymanie się od pracy i oddalenie z miejsca zagrożenia a opuszczenie stanowiska pracy	387
6. Ochrona przed konsekwencjami powstrzymania się od pracy	388
7. Powstrzymanie się od pracy – prawo czy obowiązek?	391
8. Podsumowanie	393

Sebastian Koczur, Błażej Mądrzycki

Granice odpowiedzialności karnej członka zarządu spółki-pracodawcy za narażenie pracownika na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia i zdrowia	395
1. Uwagi wstępne	395
2. Źródła negatywnych następstw	396
3. Karnoprawna odpowiedzialność za stan bezpieczeństwa i higieny pracy	397
4. Podmiotowy zakres regulacji art. 220 k.k.	398
5. Pozycja gwaranta nienastąpienia skutku	401

6. Zarząd jako reprezentant pracodawcy – spółki kapitałowej	403
7. Reprezentacja pracodawcy determinantą odpowiedzialności zarządu	405
8. Powinności zarządu w sferze zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków pracy	407
9. Wina jako przesłanka odpowiedzialności karnej członka zarządu	409
10. Prawidłowe rozłożenie obowiązków z zakresu bhp w spółce przesłanką braku odpowiedzialności członków zarządu	411

Paweł Pettke

Kilka uwag o prawach i obowiązkach oraz odpowiedzialności pracodawców i pracowników z obszaru ochrony pracy	414
1. Ochrona pracy – istota i zakres podmiotowy	414
2. Odpowiedzialność podmiotu organizującego pracę	416
3. Wpływ pracowników i ich przedstawicieli na działania pracodawców podejmowane w obszarze bhp	418
4. Stosowanie przepisów z zakresu bhp, ich charakter i pozycja podmiotu obowiązującego do ich wykonywania	423
5. Informowanie o zagrożeniach jako szczególny obowiązek podmiotu organizującego pracę	426
Bibliografia	429

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- k.c. – ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2017 r. poz. 459 ze zm.)
- k.k. – ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2016 r. poz. 1137 ze zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- k.p. – ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2016 r. poz. 1666 ze zm.)
- k.p.a. – ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2017 r. poz. 1257)
- k.s.h. – ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2016 r. poz. 1578 ze zm.)
- r.ch.z. – rozporządzenie Rady Ministrów z 30.06.2009 r. w sprawie chorób zawodowych (Dz.U. z 2013 r. poz. 1367)
- u.d.p. – ustawa z 10.06.2016 r. o delegowaniu pracowników w ramach świadczenia usług (Dz.U. poz. 868)
- u.r.z.n. – ustawa z 27.08.1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2016 r. poz. 2046 ze zm.)
- u.s.i.p. 1950 – ustawa z 4.02.1950 r. o Społecznej Inspekcji Pracy (tekst pierw. Dz.U. Nr 6, poz. 52 ze zm.; tekst jedn. Dz.U. z 1955 r. Nr 20, poz. 134 ze zm.)

u.s.i.p. 1983	–	ustawa z 24.06.1983 r. o społecznej inspekcji pracy (Dz.U. z 2015 r. poz. 567)
ustawa o PIP	–	ustawa z 13.04.2007 r. o Państwowej Inspekcji Pracy (Dz.U. z 2017 r. poz. 786 ze zm.)
u.z.z.	–	ustawa z 23.05.1991 r. o związkach zawodowych (Dz.U. z 2015 r. poz. 1881)

Czasopisma i promulgatory

GSP-Prz.Orz.	–	Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa
M. Prawn.	–	Monitor Prawniczy
MPP	–	Monitor Prawa Pracy
OSNAPiUS	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNP	–	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSP	–	Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK	–	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PiP	–	Państwo i Prawo
PiZS	–	Praca i Zabezpieczenie Społeczne
PS	–	Polityka Społeczna
RPEiS	–	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny

Inne

bhp	–	bezpieczeństwo i higiena pracy
ETPC	–	Europejski Trybunał Praw Człowieka
ETS	–	Europejski Trybunał Sprawiedliwości
MOP	–	Międzynarodowa Organizacja Pracy
NSA	–	Naczelny Sąd Administracyjny
OECD	–	Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (Organisation for Economic Cooperation and Development)

PIP	–	Państwowa Inspekcja Pracy
sip	–	społeczna inspekcja pracy
SN	–	Sąd Najwyższy
TK	–	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	–	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
WSA	–	wojewódzki sąd administracyjny

WPROWADZENIE

Oddajemy do Państwa rąk książkę poświęconą problematyce ochrony pracy. Jest to kolejny tom *Księgi Szubertowskiej*, tym razem dotyczącej zagadnień związanych z ochroną zdrowia i życia zagrożonego w procesie pracy, którym Profesor Waław Szubert poświęcił w swoim bardzo bogatym dorobku naukowym wiele publikacji. Wykazał w nich, że ochrona pracy jako obszar badań naukowych wymaga nie tylko refleksji ogólnoteoretycznej, lecz także oceny różnych instytucji i unormowań istotnie oddziałujących na bezpieczeństwo i ochronę zdrowia pracujących z uwzględnieniem grup szczególnie ryzyka oraz skutków braku dostatecznej ochrony w tym zakresie. Niniejsza publikacja, będąca dziełem zbiorowym, zawiera artykuły odnoszące się właśnie do tych zagadnień.

Książka składa się z pięciu części. Pierwsza część jest poświęcona zagadnieniom ogólnym ochrony pracy. Otwiera ją prezentacja dorobku Profesora Waław Szuberta w dziedzinie ochrony pracy, a następnie znalazły się tam teksty poświęcone pojęciu i konstytucyjnym podstawom ochrony pracy, dobrom osobistym mającym swe źródło w ochronie pracy, odpowiedzialności pracodawcy za szkodę na osobie oraz zagrożeniom zawodowym wywołującym te szkody. Jak bardzo złożone i wielowątkowe zagadnienia składają się na ochronę pracy, można odnaleźć w licznych publikacjach Waław Szuberta, w których wyjaśniał m.in. pojęcie, zakres podmiotowy i funkcje ochrony pracy, specyfikę regulacji bhp oraz oceniał różnorodność sankcji w razie niezapewnienia bezpieczeństwa i ochrony zdrowia w miejscu pracy (T. Wyka, *Ochrona pracy w dorobku naukowym Profesora Waław Szuberta*).

Wprawdzie pojęcie ochrony pracy jest powszechnie używane, to jednak w ostatnim czasie można spotkać się ze stanowiskiem kwestionującym jego przydatność, szczególnie w dydaktyce prawa, głównie z uwagi na wieloznaczność tego pojęcia, co znajduje potwierdzenie w podręcznikach z prawa pracy różnie ujmujących przedmiot ochrony pracy (A. Sobczyk, *Wątpliwości co do użyteczności stosowania pojęcia „ochrona pracy”*). Nie ulega jednak wątpliwości, że pojęcie ochrony pracy ma swoje umocowanie konstytucyjne w art. 24 Konstytucji. Znaczenie tego unormowania jest nie do przecenienia. Wyraża ono bowiem nie tylko jedną z podstawowych zasad ustrojowych, ale i w powiązaniu z innymi unormowaniami konstytucyjnymi, w szczególności z prawami wynikającymi z art. 66 i 68 Konstytucji, stanowi podstawę prawa każdej osoby wykonującej pracę na rzecz innego podmiotu do ochrony życia i zdrowia w środowisku pracy (T. Liszcz, *Konstytucyjne podstawy ochrony pracy*). Obszar prawa ochrony pracy staje się także podstawą do wyodrębniania nowych dóbr osobistych, takich jak: prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy czy prawo do wypoczynku, a nawet prawo do satysfakcji poprzez pracę, co bez wątplenia wskazuje na wartości, jakie prawo to chroni (A. Musiała, *Prawo ochrony pracy a dobra osobiste pracownika*). Prawo ochrony pracy pozostaje w związkach z wieloma gałęziami prawa, w tym w szczególności z prawem cywilnym. Wyrażają się one nie tylko w płaszczyźnie dóbr osobistych, lecz także w ustalaniu podstaw odpowiedzialności pracodawcy za szkodę na osobie w związku z niezapewnieniem dostatecznej ochrony zdrowia i życia osobie świadczącej pracę. Ewolucja polskich przepisów w przedmiocie uzupełniającej odpowiedzialności cywilnoprawnej pracodawcy za skutki wypadków przy pracy i chorób zawodowych wskazuje, że mogą występować w tym przedmiocie różne rozwiązania i rozstrzygnięcia prawne. Nie odmawiając podstaw dla takiej odpowiedzialności, uważa się, że na gruncie aktualnego stanu prawnego to reżim odpowiedzialności kontraktowej a nie deliktowej zapewni spójność cywilnoprawnej uzupełniającej odpowiedzialności pracodawcy za tzw. szkody wypadkowe z rekompensowaniem takich szkód na podstawie prawa ubezpieczeń społecznych (M. Gersdorf, M. Raczkowski, *Przemiany odpowiedzialności pracodawcy za szkodę wywołaną wypadkiem przy pracy lub chorobą zawodową*). Źródłem szkód na osobie w związku z brakiem dostatecznej ochrony mogą być różnorodne za-

grożenia zawodowe. W ostatnich latach zwraca się uwagę na narastające zjawisko zagrożeń psychospołecznych, które powinny być lepiej rozpoznawane i uwzględniane w ocenie ryzyka zawodowego, do czego jest zobowiązany pracodawca (M. Lewandowicz-Machnikowska, *Zagrożenia psychospołeczne w środowisku pracy a obowiązki pracodawcy*).

Druga część prezentowanej publikacji ukazuje wymiar instytucjonalny ochrony pracy. Zaprezentowano w niej wypowiedzi poświęcone trzem różnym, co do charakteru instytucjom działającym w obszarze ochrony pracy, tj. Państwowej Inspekcji Pracy, społecznej inspekcji oraz służbie bhp. Wśród gwarancji ochrony pracy niezwykle istotną rolę odgrywa Państwowa Inspekcja Pracy, do której kompetencji należy w szczególności nadzorowanie przestrzegania przepisów i zasad bhp. W ostatnim latach daje się zauważać stała tendencja do poszerzania kompetencji tej instytucji w obszarze nowych zadań, np. w razie zatrudnienia na podstawie umów prawa cywilnego lub transgranicznego delegowania pracowników. Rodzi to pewien niepokój, czy nie obniży to efektywności działań Państwowej Inspekcji Pracy. Pozytywnie oceniane są natomiast te zmiany, które wzmacniają zadania profilaktyczne PIP mające na celu podniesienie stanu świadomości prawnej pracodawców i innych podmiotów kontrolowanych. Nie ulega jednak wątpliwości, że rozwój prawa pracy pociąga za sobą konieczność poszerzenia zadań i kompetencji PIP, do których powinna być odpowiednio przygotowana i wyposażona (D. Makowski, *Aktualne kierunki legislacji dotyczącej Państwowej Inspekcji Pracy – wybrane problemy*). Zmiany zachodzące w gospodarce rodzą z kolei pytanie o zasadność funkcjonowania społecznej inspekcji pracy, jako instytucji uprawnionej do sprawowania społecznej kontroli przestrzegania przez pracodawców przepisów prawa pracy, w tym przepisów i zasad bhp, głównie z tego powodu, że będąc w istocie inspekcją związkową, nie może sprawować swoich zadań u tych pracodawców, u których nie działają związki zawodowe, a tacy pracodawcy ostatnio dominują (K. Walczak, *Zasadność istnienia społecznej inspekcji pracy w świetle aksjologii jej powołania*). Wymiar instytucjonalny w obszarze ochrony pracy posiada bez wątpienia także służba bhp, która będąc z kolei powoływana przez pracodawców, może mieć różne formy w zależności od liczby zatrudnianych pracowników. Biorąc jed-

nak pod uwagę zakres jej zadań i kompetencji, także wobec osób zatrudnianych na podstawie umów cywilnoprawnych, postuluje się, aby także te osoby były uwzględniane w limitach zatrudnienia decydujących o formach działania służby bhp uznawanej za wyspecjalizowany organ pracodawcy o charakterze doradczo-kontrolnym (M. Mędrala, *Rola i charakter służby bhp w ramach ochrony pracy*).

Ochrona pracy w ujęciu Profesora Waclawa Szuberta obejmuje także regulacje z zakresu przepisów o czasie pracy i urlopach wypoczynkowych i te właśnie zagadnienia stały się treścią trzeciej części książki. Trudno bowiem nie dostrzegać, że ochrona zdrowia i życia zatrudnionych zależy również od zapewnienia odpowiednich relacji między czasem poświęconym na pracę a czasem wolnym. Osiągnięcie równowagi między pracą a życiem pozazawodowym ma na celu poprawę jakości życia i jest uznawane za wartość samą w sobie. Służą temu w szczególności przepisy zapewniające elastyczność czasu pracy, które mogą wpływać pozytywnie lub negatywnie na ową równowagę (A. Lude-ra-Ruszel, *Równowaga między życiem zawodowym i prywatnym pracownika w przepisach o czasie pracy*). Kumulacja zatrudnienia podstawowego i dodatkowego zmniejsza szansę na zapewnienie odpowiedniego odpoczynku i tym samym ochronę zdrowia. Rodzi się jednak zasadnicze pytanie, czy wprowadzenie w tym zakresie stosownych ograniczeń nie będzie nadmiernie ograniczało zasady swobody kontraktowej stron stosunku pracy (K. Bomba, *Dodatkowe zatrudnienie w świetle ochronnej funkcji przepisów o czasie pracy*). Wśród instytucji, których celem jest bez wątplenia ochrona zdrowia i życia zaangażowanego w procesie pracy, należy wymienić urlop wypoczynkowy. Obecnie obowiązujące przepisy nie zawsze jednak zapewniają właściwą realizację funkcji prozdrowotnej tego urlopu, który właśnie z uwagi na tę funkcję powinien przysługiwać nie tylko pracownikom, ale i każdej osobie świadczącej pracę w sposób ciągły (M. Nowak, *Urlop wypoczynkowy jako instrument ochrony życia i zdrowia ludzkiego*). Prawo do wypoczynku nie może być jednak traktowane w sposób absolutny, w szczególności jeśli dotyczy to ograniczenia handlu w niedzielę. Można bowiem wskazać przesłanki uzasadniające pracę w handlu w niedzielę nieprzesądzające o zagrożeniu dla zdrowia pracowników (M.A.

Mielczarek, *Prawo do wypoczynku – refleksje na kanwie obywatelskiego projektu ustawy o ograniczeniu handlu w niedziele*).

Ochrona pracy może być analizowana nie tylko z punktu widzenia instytucji ją realizujących, lecz także z uwagi na jej zakres podmiotowy. Czwarta część prezentowanej książki dotyczy ochrony pracy wybranych, szczególnych grup pracowników, a mianowicie kobiet, pracowników socjalnych oraz pracowników niepełnosprawnych. Ochrona zdrowia i życia pracujących kobiet jest powszechnie uznawana za obszar prawa ochrony pracy. Na ochronę tę składają się m.in. przepisy ograniczające dostęp kobiet do zatrudnienia w przypadku prac szczególnie uciążliwych lub szkodliwych dla ich zdrowia. W niektórych przypadkach może to być jednak traktowane jako dyskryminacja ze względu na płeć. Zmiany wprowadzone w 2016 i 2017 r. do przepisów Kodeksu pracy ograniczające dotychczasowy wykaz prac wzbronionych kobietom tylko do prac wzbronionych kobietom w ciąży i karmiących dziecko piersią budzą w tym zakresie ożywione dyskusje (H. Szewczyk, *Ochrona pracujących kobiet a równouprawnienie kobiet i mężczyzn na rynku pracy*). Dyskusje te dotyczą również wpływu zmian w przepisach odnoszących się do zakazu zatrudniania kobiet przy pracach im wzbronionych na ochronę ich zdrowia i życia bezpośrednio po porodzie, szczególnie wtedy gdy nie karmią dziecka piersią. Polski ustawodawca, w odróżnieniu od prawodawcy unijnego, nie uwzględnia w rozwiązaniach prawnych sytuacji kobiety, która niedawno urodziła dziecko, co w praktyce może prowadzić do zatrudnienia jej nawet do prac ciężkich; nie jest już bowiem w ciąży i nie karmi dziecka piersią (K. Serafin, *Wpływ nowelizacji działu ósmego Kodeksu pracy na zakres ochrony zdrowia pracownic w związku z macierzyństwem*). W prawie ochrony pracy analizowanym z punktu widzenia podmiotowego najczęściej wymienia się kobiety, młodocianych, niekiedy także niepełnosprawnych. Stosunkowo rzadko zauważa się inne jeszcze grupy pracowników narażone na specyficzne zagrożenia zawodowe. Do takiej grupy należą bez wątpienia pracownicy socjalni, dla których źródłem zagrożenia będą nie tylko tradycyjnie rozumiane warunki bhp, lecz także zagrożenia o charakterze emocjonalnym, takie jak: stres i wypalenie zawodowe wynikające z kontaktów z osobami potrzebującymi wsparcia, z podopiecznymi. Warte podkreślenia jest to, że przepisy re-

gulujące sytuację pracowników socjalnych przewidują oryginalne rozwiązania prawne mające na celu ograniczenie skutków tych zagrożeń, jak na przykład prawo do superwizji socjalnej, czy też prawo do dodatkowego urlopu wypoczynkowego. Uważa się jednak, że są to daleko niewystarczające uprawnienia w kontekście skali zagrożeń, jakie wiążą się z pracą pracowników socjalnych (E. Kulesza, *Ochrona pracy pracowników socjalnych*). Z drugiej strony, analiza ochrony pracy szczególnych grup pracowniczych wymaga także oceny, na ile pracownicy ci są świadomi konieczności ochrony swojego zdrowia zagrożonego w procesie pracy, i na ile są zainteresowani tą ochroną. Często bowiem ochrona zdrowia może „przegrywać” z wolą uzyskania zatrudnienia. Widać to wyraźnie na przykładzie osób z orzeczoną niepełnosprawnością, którzy nie ujawniają tego faktu, ubiegając się o zatrudnienie, a obowiązujące regulacje nie zawsze pozwalają pracodawcy na uzyskanie stosownych informacji w tym przedmiocie (M. Paluszkiwicz, *Ujawnienie orzeczenia o niepełnosprawności a realizacja obowiązku ochrony zdrowia i życia pracownika z niepełnosprawnością – wybrana problematyka*).

Ostatnia, piąta część monografii została poświęcona skutkom niezapewnienia dostatecznej ochrony zdrowia i życia osób świadczących pracę. Skutki te mogą się ujawnić w postaci choroby zawodowej lub wypadku przy pracy, ale mogą również rodzić po stronie pracownika prawo powstrzymania się od pracy niebezpiecznej, ostatecznie mogą rodzić odpowiedzialność w sferze ochrony pracy. Regulacje dotyczące pojęcia choroby zawodowej i procedury jej stwierdzenia przeszły długą ewolucję. Nadal jednak kwestie te rodzą wiele wątpliwości interpretacyjnych. Do szczególnie skomplikowanych należy ustalenie przyczyny choroby zawodowej oraz wykazanie jej związku z pracą. Procedura stwierdzenia choroby zawodowej jawi się jako zbyt rozbudowana, szczególnie jeśli ocenia się rolę orzeczenia lekarskiego w podejmowaniu przez państwowego inspektora sanitarnego decyzji administracyjnej w przedmiocie choroby zawodowej (W. Witoszko, *Stwierdzenie choroby zawodowej – wybrane zagadnienia*). Nie mniej wątpliwości powstaje w razie konieczności ustalenia, czy zdarzenie wypadkowe ma charakter wypadku przy pracy. Jak wynika ze sprawozdań PIP, skala wypadków przy pracy jest na tyle duża, że wymaga to poważniejszej

refleksji na temat stanu świadomości pracowników i pracodawców na temat zagrożeń zawodowych i sposobów ich unikania (I. Hickiewicz, *Poszkodowani w wypadkach przy pracy – to nie tylko statystyka*). Niezapewnienie pracownikowi dostatecznego bezpieczeństwa i ochrony zdrowia pozwala mu w szczególnych przypadkach zareagować bezpośrednio i samodzielnie bez angażowania innych podmiotów, np. PIP czy PIS. Prawo pracy przewiduje bowiem po jego stronie indywidualne uprawnienie, jakim jest prawo powstrzymania się od pracy w obliczu bezpośredniego zagrożenia dla jego życia lub zdrowia. Realizacja tego prawa może jednak w praktyce napotykać na pewne trudności z uwagi na niezbyt precyzyjnie określone przesłanki z jego korzystania (J. Tlatlik, *Pracownicze prawo do powstrzymania się od wykonywania pracy w warunkach zewnętrznego zagrożenia zdrowia i życia*). Narażenie pracownika na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia i zdrowia może rodzić po stronie osoby odpowiedzialnej za bhp odpowiedzialność karną za przestępstwo z art. 220 k.k. W doktrynie prawa karnego i prawa ochrony pracy toczy się dyskusja na temat zakresu osób mogących popełnić to przestępstwo, w szczególności chodzi o sytuację, gdy pracodawcą była jednostka organizacyjna, w tym spółka kapitałowa będąca jednostką organizacyjną posiadającą osobowość prawną, działająca poprzez swoje organy. Nie bez znaczenia będzie przypomnienie, że uznanie na gruncie prawa pracy bezwzględnej odpowiedzialności pracodawcy za bhp w zakładzie pracy nie oznacza automatycznie jego odpowiedzialności za przestępstwo z art. 220 k.k. W tym bowiem przypadku konieczne będzie w szczególności wykazanie winy sprawcy czynu zabronionego (S. Koczur, B. Mądrzycki, *Granice odpowiedzialności karnej członka zarządu spółki – pracodawcy za narażenie pracownika na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia i zdrowia*). Skomplikowane zasady odpowiedzialności karnej za niezapewnienie pracownikom ochrony ich zdrowia i życia nie wyczerpują problemów związanych z obowiązkami w sferze bhp i odpowiedzialnością za ich naruszenie. Do rangi jednego z istotniejszych obowiązków w tej sferze zalicza się obowiązek przekazywania pracownikom informacji na temat skali zagrożeń i sposobów ich unikania. Ostatecznie uważa się, że istota obowiązków i odpowiedzialności za bhp upoważnia do twierdzenia, że mamy tu do czynienia ze sferą publicznoprawną (P. Pettke,

Kilka uwag o prawach i obowiązkach oraz odpowiedzialności pracodawców i pracowników z obszaru ochrony pracy).

Prezentowana monografia zawiera teksty przygotowane przez przedstawicieli doktryny prawa pracy i prawa ubezpieczeń społecznych, a także praktyków stosujących prawo ochrony pracy lub nadzorujących wykonywanie tego prawa. Wszyscy Autorzy w zakresie podejmowanych przez siebie problemów odwołują się do wypowiedzi Profesora Wacława Szuberta, które ciągle zachowują aktualność, mają bowiem wymiar ponadczasowy. Warto podkreślić, że książka ta jest pierwszym w Polsce tego rodzaju opracowaniem zbiorowym poświęconym problematyce ochrony pracy opublikowanym po ukazaniu się w 1966 r. monografii Profesora, *Ochrona pracy. Studium społeczno-prawne*. Zapewne nie udało się Autorom niniejszej publikacji podjąć wszystkich istotnych dla obszaru ochrony pracy wątków. Miejmy jednak nadzieję, że choć w niewielkim stopniu spełniliśmy oczekiwanie Profesora Wacława Szuberta, aby doktryna prawa pracy dostrzegła konieczność podjęcia dyskusji naukowej w tak fundamentalnej sprawie, jaką jest potrzeba zapewnienia każdemu, kto świadczy pracę, dostatecznego bezpieczeństwa i ochrony zdrowia i życia.

prof. nadzw. dr hab. Teresa Wyka

Katedra Prawa Pracy Uniwersytetu Łódzkiego

Część I

**OCHRONA PRACY – ZAGADNIENIA
OGÓLNE**

Teresa Wyka

Ochrona pracy w dorobku naukowym Profesora Waclawa Szuberta

1. Wprowadzenie

Spuścizna naukowa Profesora Waclawa Szuberta zamykająca się w latach 1936–1994 jest imponująca. Obejmuje ponad 300 pozycji¹, wśród których blisko 40 stanowią publikacje wyłącznie poświęcone problematyce ochrony pracy, aczkolwiek trzeba mieć na uwadze także to, że w opracowaniach dotyczących m.in. modelu, przyszłości i kierunków rozwoju prawa pracy i ubezpieczeń społecznych Profesor wypowiadał się również na temat ochrony pracy. Przedstawiciele doktryny prawa pracy zgodnie podkreślają, że dziedzina ochrony pracy stanowiła obok w szczególności układów zbiorowych pracy i ubezpieczeń społecznych jeden z zasadniczych obszarów jego badań².

Warto postawić pytanie o genezę zainteresowania Profesora tą właśnie problematyką, nieczęsto przecież podejmowaną także obecnie przez doktrynę prawa pracy. Wydaje się, że źródeł inspiracji należy upatrywać w pierwszym miejscu pracy zawodowej Waclawa Szuberta, którym

¹ Por. wykaz publikacji Profesora Waclawa Szuberta zawarty w: *Sylwetki Łódzkich Uczonych: Profesor Waclaw Szubert*, „Łódzkie Towarzystwo Naukowe” 2011/103, s. 60–78.

² J. Wratny, *Układy zbiorowe pracy w spuściznie naukowej Profesora Waclawa Szuberta* [w:] *Układy zbiorowe pracy. W stulecie urodzin Profesora Waclawa Szuberta*, red. Z. Góral, Warszawa 2013, s. 39; H. Lewandowski, *Życiorys naukowy Profesora Waclawa Szuberta* [w:] *Sylwetki...*, s. 12.

był Instytut Spraw Społecznych w Warszawie, gdzie pracował w latach 1936–1939. Jak ogromne znaczenie miała dla Profesora pierwsza praca zawodowa, świadczą Jego wspomnienia o Instytucie opublikowane w 1993 r., na rok przed śmiercią. Na początku wspomnień o Instytucie pisał: „Podejmuję próbę przekazania obrazu Instytutu, jaki utrwalił się w mojej pamięci. Czynię to z poczucia moralnego obowiązku wobec ludzi, którym wiele zawdzięczam, a także pod wpływem wewnętrznej potrzeby utrwalenia szczególnych doznań i przeżyć związanych z pracą w Instytucie. Praca ta trwała stosunkowo krótko, stanowiła jednak dla mnie decydujące ogniwo w dłuższym paśmie lat...”³.

Owo dłuższe pasmo lat badań naukowych mających swe źródło w pracy w Instytucie było poświęcone także problematyce ochrony pracy. Szczególny wpływ na rozbudzenie badań w tym zakresie miały wymienione we wspomnieniach wybitne postaci stanowiące kierownicze gremium Instytutu, jak w szczególności Brunon Nowakowski, Andrzej Mazurkiewicz, Ludwik Landau, Waclaw Adamiecki⁴, którzy w okresie międzywojennym byli uznanymi specjalistami w dziedzinie bezpieczeństwa i ochrony zdrowia pracujących. Publikacje tych autorów były ogromnie cenione i wywarły wielki wpływ na kształtowanie modelu ochrony pracy w Polsce⁵.

2. Przedmiot badań

Lektura opracowań Profesora Waclawa Szuberta dotyczących ochrony pracy pozwala wydobyć kilka zasadniczych wątków, które uczynił przedmiotem swoich badań. Zastrzegając pewne uproszczenie, w ukła-

³ W. Szubert, *Instytut Spraw Społecznych w Warszawie w mojej pamięci (1936–1939)*, „Studia i Materiały z Historii Ubezpieczeń Społecznych w Polsce” 1993/9, s. 71.

⁴ W. Szubert, *Instytut Spraw Społecznych...*, s. 73.

⁵ Por. m.in. B. Nowakowski, *Znaczenie organizacji opieki lekarskiej w akcji bezpieczeństwa pracy*, Instytut Spraw Społecznych, Warszawa 1934; W. Adamiecki, *Gospodarcze znaczenie bhp* [w:] *W służbie bezpieczeństwa pracy*, Instytut Spraw Społecznych, Warszawa 1934; A. Mazurkiewicz, *Zagadnienie organizacji bezpieczeństwa pracy*, Warszawa 1938; W. Landau, *Walka o bezpieczeństwo pracy*, Warszawa 1930.

dzie chronologicznym można wskazać na następujące zagadnienia stanowiące ich treść:

- 1) ubezpieczenie wypadkowe i odpowiedzialność cywilna jako instrumenty prewencji,
- 2) specyfika regulacji sfery bhp,
- 3) edukacja w zakresie ochrony pracy,
- 4) zakres podmiotowy ochrony pracy,
- 5) dogmatyka ochrony pracy,
- 6) ochrona pracy w ujęciu porównawczym.

Ukoronowaniem badań w obszarze ochrony pracy stały się dwie fundamentalne monografie, a mianowicie: *Ochrona pracy. Studium społeczno-prawne*, opublikowana w Państwowym Wydawnictwie Naukowym w 1966 r. oraz opublikowana w 1983 r. monografia w języku obcym: *Safety and health at work* [w:] *International Encyclopedia of Comparative Law*, vol. XV.

3. Ubezpieczenia wypadkowe

Pierwsze wypowiedzi Wacława Szuberta w sprawach dotyczących ochrony pracy wiążą się z problematyką ubezpieczeń społecznych. Nie może to dziwić, jeśli zważy się, że pierwsza praca naukowa – doktorat był poświęcony problematyce ubezpieczenia na wypadek bezrobocia⁶, a pierwsza praca zawodowa była związana z ubezpieczeniem społecznym, w latach 1936–1939 Wacław Szubert był bowiem asystentem w Instytucie Spraw Społecznych w Dziale Ubezpieczeń Społecznych⁷.

Zagadnienia związane z ubezpieczeniem wypadkowym i odpowiedzialnością cywilną jako instrumentami prewencji były podejmowane przez Profesora w blisko 10 publikacjach⁸. W opracowaniach tych Pro-

⁶ W. Szubert, *Dzieje ubezpieczenia na wypadek bezrobocia w Anglii. Rozprawa doktorska*, Warszawa 1936.

⁷ W. Szubert, *Instytut Spraw Społecznych...*, s. 72.

⁸ W układzie chronologicznym są to następujące prace: W. Szubert, *Akcja profilaktyczna ubezpieczeń społecznych*, „Przegląd Bezpieczeństwa Pracy” 1938/8; tenże,

Teresa Wyka – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Łódzkiego i Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie; kierownik Zakładu Prawa Ochrony Pracy w Katedrze Prawa Pracy Uniwersytetu Łódzkiego; kierownik Zakładu Prawa Pracy w Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie; członek Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, wieloletni kierownik studiów podyplomowych bhp na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego; autorka kilkudziesięciu publikacji naukowych, w tym kilku książek; głównym przedmiotem jej zainteresowań są zagadnienia ochrony pracy w indywidualnym i zbiorowym prawie pracy, jak również problematyka ochrony danych osobowych w zatrudnieniu.

Marcin A. Mielczarek – doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa Pracy na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego; autor opracowań z pogranicza prawa pracy i prawa wyznaniowego, w tym w szczególności dotyczących czasu pracy, zakazu dyskryminacji, neutralności światopoglądowej państwa i równouprawnienia związków wyznaniowych; głównym przedmiotem jego zainteresowań jest problematyka czasu pracy oraz związków prawa pracy z prawem wyznaniowym i prawem ochrony danych osobowych.

„Recenzowana praca zbiorowa stanowi pierwsze od kilkudziesięciu lat opracowanie o charakterze monograficznym, podejmujące problematykę ochrony pracy. Materia ta, będąc niewątpliwie przedmiotem zainteresowania doktryny prawa pracy, nie została jednak w ostatnim czasie przedstawiona w sposób tak wszechstronny i kompleksowy jak w niniejszej publikacji. Za cenne należy uznać przede wszystkim zamieszczenie w jednym utworze opracowań dotyczących poszczególnych aspektów przedmiotowej problematyki, co jednocześnie obrazuje na jak wielu płaszczyznach materia ochrony pracy może być analizowana. Zamieszczone w książce prace stanowią wartościowe wypowiedzi przedstawicieli doktryny prawa pracy, a także praktyków zajmujących się tą dyscypliną, co przesądza o tym, że opublikowanie recenzowanej monografii uznać należy niewątpliwie za uzasadnione.

Szerokie spektrum zagadnień stanowiących przedmiot zawartych w książce opracowań sprawia, że każdy zainteresowany prawem ochrony pracy znajdzie w niej poszukiwane przez siebie treści, począwszy od zagadnień bardziej ogólnych, jak na przykład konstytucyjne podstawy ochrony pracy, poprzez kwestie dotyczące wymiaru instytucjonalnego ochrony pracy, aż po omówienie jej szczegółowych instytucji. (...) Nie sposób nie dostrzec również walorów praktycznych książki. Zawarta w wielu opracowaniach szczegółowa egzegeza przepisów prawnych, w tym niedawno wprowadzonych lub zmienionych regulacji, spotka się bez wątplenia z pozytywnym przyjęciem podmiotów stosujących prawo. Podkreślić w tym miejscu należy, że znaczna część zawartych w książce opracowań wskazuje takie aspekty przedmiotowej materii, które nierzadko umykają uwadze przy standardowej, schematycznej interpretacji określonych instytucji prawnych.

Nie można pominąć także dydaktycznych walorów recenzowanej publikacji. Będzie ona niewątpliwie przydatna w pracy nauczycieli akademickich i wykładowców, a także studentów studiów różnych stopni, w szczególności studiów doktoranckich”.

Z recenzji dr hab. Anny Kosut

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUPER.PL

WWW.PROFINFO.PL

ISSN 1897-4392

ISBN 978-83-8107-736-1

